

“АРХЕОЛОГІЯ ШКІРИ”, або АРХЕОЛОГІЯ РЕМЕСЛА (штрихи до портрета Віктора Войнаровського)

Віра ГУПАЛО

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, 79008, м. Львів, Україна, e-mail: gupaloarcheo@ukr.net*

“Археологія шкіри” – таким би мав бути титул нової книги Віктора Войнаровського, преамбулою до якої стала вся його наукова діяльність як археолога. Кожен, хто вирішив присвятити себе вивченню давніх епох, знає, як важливо визначитися із хронологічним періодом, а ще складніше – з темою майбутніх досліджень. Ці два аспекти перетворюються на успішний для дослідника чинник, якщо, майже дивним чином, десь на підсвідомому рівні, збігаються з особливостями внутрішнього світу особистості, її ментальністю, що відображено у вислові “знайти себе”. Інколи на ці “пошуки” буває й життя замало. Віктор Войнаровський належав до тих щасливців, які визначилися із напрямом досліджень ще зі студентської лави, коли зацікавився історією та археологією давніх спільнот на теренах Західної України в римську добу. У подальшому роки кропіткої праці дозволили вченому крок за кроком фіксувати характерні риси передовсім матеріальної культури суспільства пізньоримського періоду. Предметом його першочергових наукових зацікавлень були особливості давньої економіки, які він розкривав на основі вивчення ремесел, промислів і торгівлі.

Багаторічний досвід розкопок пізньоримських пам'яток на території розлогого ареалу (Буковина, Прикарпаття та Волинь) дозволив В. Войнаровському здобути цінну джерельну базу, що слугувала підґрунтям для висновків про загальні закономірності виробничих відносин у межах усієї Південно-Східної Європи. Найважливіші аспекти відображено в його останньому монографічному дослідженні “Промисли та допоміжні ремесла населення півдня Східної Європи в I–XIII ст.”. Цей доробок ще чекає належної оцінки, проте немає сумніву щодо його затребуваності серед широкого кола зацікавлених осіб. Значимість праці в тому, що це свого роду енциклопедія, у якій відображено динаміку розвитку всіх ремесел упродовж періоду тривалістю в тисячу років. Водночас сам В. Войнаровський постає знавцем техніко-технологічних тонкощів давніх господарських занять. Тут треба наголосити, що дослідник не обмежувався археологічними артефактами як зовнішніми ознаками певних ремесел, він мав,

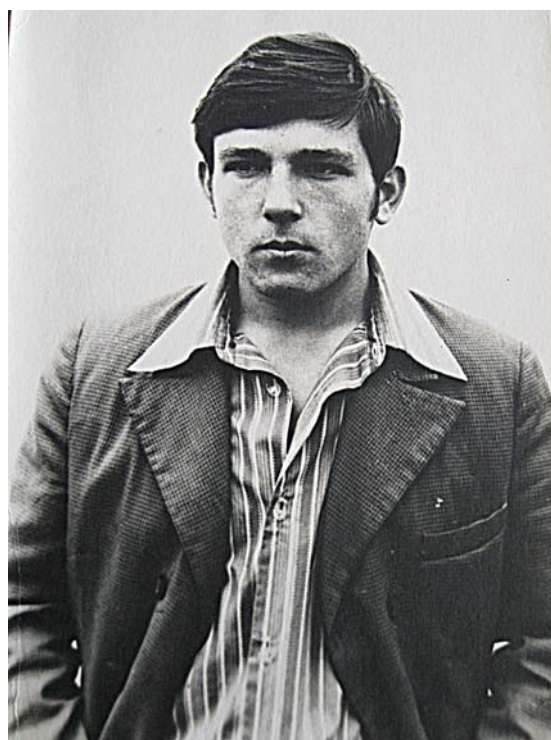

Рис. 1. Віктор Войнаровський після закінчення середньої школи у м. Червоноград. 1974 р.

Fig. 1. Viktor Voinarovskiy after graduation from school in Chervonograd. 1974

так би мовити, внутрішнє розуміння специфіки кожного з них. Сьогодні глибину подібних знань досягають і за допомогою експериментальної археології. Натомість В. Войнаровський ще з дитинства володів практичними навиками, набутими у сім'ї в межах приватного господарства родини, – міг полагодити і змайструвати багато що. Щоб пізнати, як давні люди виготовляли необхідні їм предмети, намагався власноруч відтворити таке виробництво. Часто вдома майстрував лук, стріли, списи і, навіть, арбалет, який був у робочому стані. У майбутньому в наукових дослідженнях це вміння часто слугувало практичним підґрунтям для вивчення різних типів господарської діяльності, глибшого бачення їхніх особливостей, а відтак для концептуальних побудов щодо рівня соціально-економічного розвитку етно-соціальних організмів старожитності. До висновків, що наче червона риска підкреслюють його творчий шлях, вчений йшов усе життя. Окремі етапи його біографії пояснюють вибір тематики досліджень, поступове заглиблення у її специфіку і, зрештою, особливе бачення сутності кожного з ремесел у їхній цілісності. Характер, загартований у польових умовах, дозволив подолати чимало перешкод (утім найболючіше – нерозуміння колег) та впевнено крокувати до успіху.

Народився Віктор Миколайович Войнаровський 8 листопада 1957 р. у смт Скриголово (сьогодні Скригове) Горохівського району Волинської області в сім'ї Миколи Миколайовича Войнаровського й Антоніни Степанівни Волошин. Цього ж року родина переїхала в передмістя Червонограда – смт Гірник (Львівської області). Батько працював шахтарем на одній із червоноградських вугільних шахт, а мати – на швейній фабриці. З 1964 по 1974 р. Віктор навчався у середній школі м. Червоноград, після закінчення якої працював теслею-паркетником у тресті “Укрзахідвугілля” (рис. 1).

Саме у шкільні роки сформувалися найбільші захоплення його життя. Оскільки разом із молодшим братом Анатолієм вони виростили на Західному Бузі, то цілком закономірною була тяга до води, особливо – річкових мандрів на човні, що одного разу ледь не закінчилися трагічно. Віктор дуже любив риболовлю, завжди знаходив для неї час. Часто їздив у Василів до

Рис. 2. В. Войнаровський – завзятий рибалка
Fig. 2. V. Voinarovskiy – enthusiastic fisherman

двоюрідного брата на Дністер. І досі вдома ще зберігається цілий набір різноманітних снастей. Як кожен завзятий рибалка, гордився своїми трофеями, які відображено на численних світлинах. Пригадую одну з них, де, тримаючи в руках майже метрового щупака, обличчя Віктора буквально світилося безтурботною радістю (рис. 2). Водночас був знавцем усіх тонкощів риболовлі, що в майбутньому стало у пригоді при аналізі цього найдавнішого промислу в людському господарстві. Його поради у цій галузі завжди були доречними. Зокрема, вагоме значення мали зауваження для реконструкції рибальського промислу на зламі доби мезоліту/неоліту на теренах Дніпровського Надпоріжжя, вивченню якого нещодавно присвятила кандидатську дисертацію О. Демченко. У дослідженнях рибальського промислу В. Войнаровський опирався як на археологічну, так і на етнографічну джерельні бази, що слугувало підставою для висновків про диференціацію знарядь праці, способів риболовлі, консервації риби, її зберігання та реалізації.

Місце проживання обумовило й друге захоплення Віктора – так зване тихе полювання. Ліси Надбужанщини, й досі багаті на гриби

та ягоди, манили своєю врожайністю. Тому щоосені він із приємністю віддавався найдавнішій формі господарської діяльності людини – збиральництву. Не доводиться сумніватися, що ці “походи на природу” породжували в дослідника безліч різних думок, пов’язаних з адаптацією давньої людини до палеоландшафту. Це був гарний і слушний час для індивідуальних спостережень та обдумування різних реконструкцій давнього побуту. Тому не дивно, що інформація про доісторичне збиральництво, представлена у викладі В. Войнаровського цікаво і динамічно у хронологічному зрізі, відображає тисячолітні традиції в домогосподарстві. Закінчувалися такі походи до лісу об’ємним “уловом” грибів, які він із приємністю міг невтомно чистити годинами (рис. 3).

Рис. 3. Вдалий похід до лісу
Fig. 3. Successful visit of forest

Ще одне захоплення Віктора Войнаровського – спорт, який, на перший погляд, не мав із наукою нічого спільного, але насправді безпосередньо вплинув на формування основних рис характеру, необхідних науковцю. Ще у шкільні роки Віктор обрав класичну боротьбу, якою продовжував займатися у студентські роки. Здобув звання кандидата в майстри спорту з класичної боротьби та другий розряд із вільної боротьби. Був витривалим і сильним, що в поєднанні з чесністю, щирістю та безкорисливістю гуртувало довкола нього друзів, для яких він назавжди залишився надійною і дуже порядною людиною. Спорт привчив його до дисципліни, навчив долати перешкоди й досягати поставленої мети. Життєвим труднощам він не дозволяв породжувати зневіру, а невдачам – брати верх над ним. Тому могло видаватися, що його зростання у науковій кар’єрі було легким, спокійним і закономірним, але за кожним успіхом крилися роки важкої наполегливої праці.

Захоплення історією ще у шкільні роки безпосередньо вплинуло на вибір не стільки майбутньої професії, скільки способу життя. У 1975 р. В. Войнаровський вступив на історичний факультет Чернівецького державного університету. Мав щастя вчитися археології у Бориса Онисимовича Тимощука – відомого польовика й визнаного дослідника Буковини. Перші польові сезони В. Войнаровського пройшли саме в експедиціях, якими керували спільно Б. Тимощук та І. Русанова, розкопуючи слов’янські селище Кодин (1976–1977) і городище Ревне (1977–1978). Вже під час обов’язкової археологічної практики він “засмакував” експедиційне життя і почав виявляти серйозні наміри займатися науковими дослідженнями. Результатом тих перших наукових спроб була участь у щорічних регіональних та всесоюзних

Рис. 4. Офіцер В. Войнаровський після служби в армії. 1983 р.

Fig. 4. Officer V. Voynarovskiy after military service. 1983

студентських археологічних конференціях, які практикувалися в ті часи. Це була добра “трибуна” для того, щоб не лише поділитися новими науковими досягненнями свого навчального закладу, а й нагода увійти до грона студентів-однодумців, довідатися про дослідження в різних куточках країни і так званого ближнього зарубіжжя. На цих конференціях панувала надзвичайна атмосфера, сповнена енергійним запалом молоді, яка палала жагою пізнання усього таємничого і незвіданого, де кожен мріяв бути першовідкривачем якоїсь сенсаційної знахідки. Приязнь, що спалахувала серед такого піднесення, тривала роками. Багато хто з учасників форумів у майбутньому стали відомими археологами та продовжували підтримувати тісні контакти. На одній з таких конференцій (щороку вони відбувалися в різних містах) мені, студентці Львівського університету, вдалося познайомитися і з чернівчанами – Михайлом Филипчуком та Віктором Войнаровським. Серед романтиків (яких в археологію вабила поезія посиденьок біля вечірнього вогнища, пісні в супроводі гітари і для яких експедиції стали лише приємною пригодою) обидва відразу виділилися чітким та скрупульозним формулюванням і викладенням предмета досліджень, задекларувавши цим глибоке вивчення обраних проблем. Й у

майбутньому доля привела кожного з них у відділ археології нашого інституту, де ми співпрацювали пліч-о-пліч.

Позитивно оцінюючи науковий запал студента-другокурсника Віктора Войнаровського, Борис Тимошук рекомендував його в 1977 р. у московську експедицію (Інституту археології АН СРСР), що тоді працювала на середньому Дністрі під керівництвом Галини Федорівни Нікітіної. Знайомство з дослідницею, яка спеціалізувалася на черняхівських старожитностях, відіграло доленосну роль у житті Віктора. Як постійний учасник Середньодністровської археологічної експедиції, він провів 12 польових сезонів (із перервами на службу в армії та власні експедиції), беручи участь у розкопках пам'яток в Оселівці, Романківцях, Горошевцях, Одаї. Саме в цих експедиціях відбулася остаточна огранка талану майбутнього археолога, закарбувалися методичні підходи до розкопок пам'яток. Для Віктора авторитет Галини Нікітіної був беззаперечним і, як він сам зазначав, роки, проведені в її експедиції, були кращими в його практиці та житті.

Після закінчення вишу, із січня 1980 р., почав працювати в Чернівецькому краєзнавчому музеї на посаді наукового співробітника (1980–1986), а згодом – завідувача сектору (1986–1990) та завідувача відділу археології (1990–1993). На цей час (1981–1983) припала й служба в армії (Прикарпатський військовий округ), після якої знову повернувся до роботи в музеї (рис. 4). Мені, як колишній музейній співробітниці (після закінчення університету п'ять років працювала у фондах Львівського історичного музею), добре відома специфіка цієї роботи, переважно кропіткої і невидимої для загалу. Віктор брав участь у реорганізації постійної експозиції, будував тимчасові виставки, проводив екскурсії, читав лекції, інспектував музейні філіали. Крім цього, часто підміняв колег на чергуваннях, відстоював інтереси своїх підлеглих, допомагав працівникам інших відділів, маючи досвід і глибокі знання з історії краю. Усе це принесло пошанівок музейних колег, які досі згадують його добрим словом.

Тоді ж організовував власні експедиції (рис. 5–6). Обстежував численні пам'ятки пізньоримського та ранньосередньовічного періодів; здійснив розкопки давньоруського могильника в Борівцях, де виявив підплитові поховання княжої доби, поселення IV–IX ст. Чорнівка I (1983–1984) та багаторічні розкопки (1985–1991) виробничого осередку черняхівської культури IV ст. н. е. в Добринівці I на Буковині (рис. 7). На основі здобутих у Добринівцях I матеріалів у 2013 р. вийшло монографічне опрацювання “Добринівці I чинбарський комплекс черняхівської культури на Буковині”, у якому В. Войнаровський представив палеоекономічний аналіз комплексу та передумови формування ще мало дослідженої виробничої діяльності носіїв черняхівської культури – спеціалізованого чинбарського виробництва як важливої складової варварського експорту пізньоримської доби.

Рис. 5. Короткий відпочинок під час археологічної розвідки

Fig. 5. Short relaxation during archaeological surveys

У 1983 р. до музею в екскурсійний відділ прийшла працювати дуже симпатична випускниця філологічного факультету (українська мова і література) Чернівецького університету Ярослава Дробко, з якою за чотири роки Віктор одружився. Дружина перевелася у відділ археології і відтоді супроводжувала чоловіка в експедиціях, допомагаючи під час розкопок. Ніколи не нарікала на труднощі і зараз, повертаючись думками в ті далекі роки, з особливими почуттями згадує польові будні. У Чернівцях народилися їхні сини – Ян і Тарас. Підсумком чернівецького етапу в науковій біографії В. Войнаровського став каталог пам'яток Чернівецької області, який він видав у 1992 р. В останні місяці життя Віктор часто згадував розвідки по Дністру та у Пруто-Дністровському межиріччі, людей, яких зустрічав, експедиції колег, яких відвідував принагідно. Любов до Буковинського краю завжди глибоко жила в його серці й відлунювала щемкою ностальгією.

У 1993 р. сім'я Войнаровських переїхала до Червонограду, а Віктор влаштувався молодшим науковим співробітником у відділ археології нашого інституту. За рік у подружжя народилася донька Ірина. Наскільки я пам'ятаю, Віктор завжди з надзвичайною теплотою говорив про своїх дітей, хоч ділився цим вкрай рідко. Ми всі ще добре пам'ятаємо, якими складними були 90-ті роки (особливо економічно), а піднімати на ноги в цих умовах трьох дітей – неймовірно важко. Як сім'я давала собі раду – знають лише найближчі. Віктор зі Славою зуміли виховати розумних, талановитих і порядних дітей, давши всім вищу освіту.

Рис. 6. В. Войнаровський при відкритті бивнів мамонта в с. Василів Чернівецької обл. 1989 р.
Fig. 6. V. Voynarovskiy during discovery of mammoth's tusk in Vasyliv, Chernivtsi district. 1989

Можна було по-доброму заздрити, коли зі світлою гордістю Віктор ділився їхніми досягненнями і пишався ними, бо завжди був для них, насамперед, другом і добрим радником (рис. 8). Я про сім'ю Віктора найбільше довідалася вже в останні роки його життя. Потребуючи постійного контакту із зовнішнім світом, ділився тим, що лежало в нього на серці, розповідав про мандри синів та доньки і так детально, що ці діти вже стали й для мене як рідні.

Львівський етап у науковій діяльності В. Войнаровського порівняно з чернівецьким був майже удвічі довшим: з 1993 по 2017 р. – він науковий співробітник відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. На перші роки перебування Віктора в нашому відділі припали активні господарські роботи. Тому впродовж 1995–2000 рр. він активний учасник пам'яткоохоронних досліджень, серед яких обстеження вздовж нафтопроводу Одеса–Броди (1995–1997), автостради Львів–Краковець (2000–2002).

У цей період остаточно визначається сфера його наукових зацікавлень – історія давніх промислів і ремесел. Значну увагу приділяв, насамперед, інтерпретації об'єктів та знарядь праці, пов'язаних із вичинкою шкур. У 2002 р. захистив кандидатську дисертацію на тему “Давнє чинбарство на території України за археологічними даними” (в ІА НАНУ), де здійснив аналіз понад 200-х пам'яток від кам'яної доби до пізнього

го середньовіччя з теренів України й суміжних регіонів Східної та Центральної Європи. На підставі цієї джерельної бази реконструйовано технології стародавнього шкірвиробництва й визначено його місце та роль в економіці первісних і ранньокласових суспільств. Квінтесенція підходу до вивчення цього (а в майбутньому й інших ремесел) полягала в розгляді господарських занять у динаміці їхнього розвитку упродовж тисячоліть. Це дозволяло, по-перше, зафіксувати статичні елементи у традиції функціонування ремесла, які майже в незмінному вигляді дійшли до наших днів; по-друге, виділити елементи, що підлягали інтенсивним видозмінам, виділивши при цьому чинники, що їх обумовлювали. Так, розглядаючи ремесла та промисли в єдності їхніх складових, дослідник здійснював своєрідну археологію ремесла, розкриваючи механізм генези давніх господарських занять.

Вивчення чинбарства дало поштовх дослідженню інших галузей ремесла. У цілеспрямованих пошуках давніх виробничих комплексів В. Войнаровський бере участь у дослідженнях пам'яток різних епох: 1996 р. – багатошарове поселення Лукаші на Львівщині (разом із М. Филипчуком), 1997 р. – поселення черняхівської культури Купіль і Глядки Волочиського району на Хмельниччині (разом з Я. Онищуком та О. Овчінниковим), житлова забудова XI–XII ст. під спорудою Успенського собору в с. Крилос (разом з Ю. Лукомським і В. Петриком), 2003 р. – поселення доби бронзи в Калинівці на Львівщині. Гучним відкриттям

Рис. 7. Добринівці I. Розкопки чинбарського комплексу IV ст. н. е.
Fig. 7. Dobrynivtsi I. Excavations of leatherworking workshop complex
from IV century AD

ознаменувалися розкопки у Львові в 1997 р. (разом зі С. Терським та О. Овчінниковим) на площі Старий Ринок (“Перун”), де в торфовій заплаві р. Полтва виступила добре збережена забудова чинбарського осередку кінця XV – початку XVI ст. Упродовж 2004–2005 рр. здійснив розкопки поселення Гряда I на Львівщині, виявлене ще у 2002 р. під час розвідкових обстежень на території Жовківського району (разом із Д. Павлівим, В. Петегричем, О. Корчинським). Саме Гряда I стала тією унікальною пам’яткою, яку вчений інтерпретував як вапнярсько-чинбарський осередок локального типу черняхівської культури IV ст. н. е. і де вперше археологічно простежено повний цикл спеціалізованої масової вичинки шкіри. Опрацювання цих матеріалів відображено в монографії “Гряда I. Виробничий осередок IV ст. н. е. поблизу Львова” (2011).

Накопичений матеріал і практичний досвід лягли в основу написання докторської дисертаційної роботи на тему “Промисли та допоміжні ремесла населення півдня Східної Європи в I–XIII ст.,” яку В. Войнаровський захистив у 2015 р. в Інституті українознавства ім. І. Крип’якевича НАНУ. Результати цих досліджень заповнюють прогалину у вивченні проблем, пов’язаних із давніми промислами та допоміжними ремеслами. Акцентуючи увагу на техніко-технологічних аспектах виробництва, дослідник визначив та обґрунтував археологічні відповідники їхніх знарядь праці й об’єктів. Розглянув умови та причини переходу давніх промислів і допоміжних ремесел від рівня виробничих занять до професійного громадського та спеціалізованого товарного ремесла, а також значення цих змін в економіці суспільств регіону впродовж цілого тисячоліття: від римського часу до середньовіччя.

Наукові зацікавлення В. Войнаровського завжди зосереджувалися передусім на археології широкого діапазону (римська доба – раннє середньовіччя), в межах якого він ретельно вивчав особливості давніх виробництв як складову стародавньої історії України. Відкриття, гіпотези та погляди автора викладено в понад 200-х наукових працях, серед яких 3 індивідуальні та 2 колективні монографії.

Перспективу наступного етапу досліджень В. Войнаровський бачив у глибокому й усесторонньому вивченні окремих ремесел в історичному контексті. Звідси й задум його нової праці “Археологія шкіри”. Мушу зізнатись, що судячи з думок, якими він ділився з цього

Рис. 8. Сім'я Войнаровських. Зліва на право: сини Ян і Тарас, донька Ірина, дружина Ярослава, Віктор

Fig. 8. Voinarovskiy family. From left to the right: sons Jan and Taras, daughter Iryna, wife Jaroslava, Viktor

Рис. 9. Віктор Войнаровський на одному з інститутських свят

Fig. 9. Viktor Voinarovskiy during one of the celebrations in the Institute

приводу, це мала бути насправду цікава й оригінальна робота. Віктор дуже переживав, що вже не зможе її написати. Хоча, як на мене, він залишив значний доробок щодо обробки шкіри.

Пригадую, для того, щоб ознайомитися зі сучасними технологіями шкірвиробництва, він неодноразово відвідував львівське виробниче об'єднання "Світанок", яке спеціалізувалося у цій галузі. У подальшому вивчення цього ремесла йшло по лінії поступового заглиблення у площину окремих хронологічних зрізів. У мене склалося таке переконання, що про який би технологічний етап процесу виготовлення шкіри не йшлося, для нього не було таємниць у жодному. Вважав чинбарство одним із наймасовіших давніх ремесел на наших теренах, оскільки годівля тварин була невід'ємною складовою давнього господарства. Колеги не завжди погоджувалися з його висновками щодо інтерпретації певних об'єктів (зокрема вісімкоподібних ям тощо) як виробничих елементів чинбарень. Нерідко звучали скептичні зауваження, що "Войнаровський у кожній ямі бачить чинбарню", але дослідник до своїх висновків завжди підходив виважено і відповідально. Знаходив вагомі аргументи, за допомогою яких доказував правдивість саме тієї, а не іншої інтерпре-

тації об'єкта. Він умів із низки ям, які традиційно означували загальним терміном "господарські", виділити пов'язані саме з давніми промислами. Так було й у 2010 р., коли під час розкопок на території городища літописного Звенигорода я запросила Віктора на консультацію щодо призначення "нетипових" ям. Саме йому завдячую додатковою доказовою базою щодо функціонування найдавнішої ремісничої ділянки на зорі зародження цього княжого міста.

Віктор Войнаровський безкорисливо ділився знаннями з усіма, хто цього потребував. Ніколи й нікому не відмовляв у допомозі, навіть будучи тяжко хворим. В останні місяці поспішав виконати свій громадський обов'язок щодо колег – дописати статтю, прорецензувати дисертацію, взяти участь у засіданні відділу, спеціалізованої вченої ради, хоча кожний "вихід у світ" був для нього справжнім подвигом. До останнього цікавився новинами, нашими інститутськими проблемами, знаходив сили втішати й давати добрі поради. При цьому зносив смертельну недугу настільки стоїчно, що мені хотілося вірити – хвороба відступить. До останнього його думки були пов'язані з археологією. Про людей, які з посвятою віддають себе улюбленій справі, кажуть, що це фанатики. Однак фанатизм в археології – це стан душі, який дозволяє долати перешкоди на шляху до втілення мрій. І Віктор належав до тієї когорти "одержимих" наукою, для яких життя поза археологією не існувало.

Він був багатогранною особистістю, в якій поєднувався скрупульозний вчений, прихований романтик і палкий патріот (рис. 9). Про таких людей скільки б не говорив, завжди буде замало слів.

Життя Віктора обірвалося 26 листопада 2017 р. Згідно із заповітом, місцем спочинку він обрав с. Сілець під Червоноградом, поряд із батьками.

Список найважливіших праць

1990

Войнаровский В. Н., Сайко М. Н. Рынок в системе хозяйствования населения Северной Буковины в I тысячелетии н. э. // Традиции и инновации в материальной культуре древних обществ. – М., 1990. – С. 110–121.

1992

Войнаровский В. М. Підплитові поховання давньоруського могильника Борівці на Буковині // Археологічні дослідження, проведені на території України протягом 80-х років державними органами охорони пам'яток та музеями республіки. – К., 1992. – С. 33–45.

Каталог пам'яток археології Чернівецької області, взятих під державну охорону / під ред. В. Войнаровського. – Чернівці, 1992. – 62 с.

1998

Войнаровский В. Про час і мотиви руйнації інгумаційних поховань черняхівської культури // Записки НТШ. – Л., 1998. – Т. ССXXXV. Праці Археологічної комісії. – С. 318–342.

Войнаровский В. Чинбарство у Північній Буковині в пізньоримську добу: артефакти, технологія, рівень спеціалізації // Записки НТШ. – Л., 1998. – Т. ССXXXV. Праці Археологічної комісії. – С. 286–304.

1999

Войнаровский В. Нові пам'ятки ранньоримського часу в Буковинському Прикарпатті (до підґрунтя черняхівської культури в краї) // Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego. – Rzeszów–Krosno–Tarnów, 1999. – Т. XX. – S. 189–214.

2000

Войнаровский В. М. Стаціонарні археологічні артефакти виробництва шкіри // Археологічні студії / Збірник праць до 80-річчя Б. О. Тимошука. – Київ–Чернівці, 2000. – Вип. 1. – С. 58–71.

2002

Войнаровский В. Ще раз до проблеми зольників епохи пізньої бронзи – ранньозалізного часу: спроба реінтерпретації // Записки НТШ. – Л., 2002. – Т. ССXLIV. Праці Археологічної комісії. – С. 179–194.

Войнаровський В., Лукомський Ю., Петрик В. Археологічні об'єкти на Крилоській горі, перекриті Успенським собором XII ст. // Записки НТШ. – Л., 2002. – Т. ССXLIV. Праці Археологічної комісії. – С. 608–644.

Войнаровський В. М. Давнє чинбарство на території України за археологічними даними. – Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук. – Львів, 2002. – 22 с.

2003

Войнаровський В. М. Давнє чинбарство на території України // Археологія. – 2003. – № 3. – С. 111–133.

2004

Войнаровський В., Конопля В., Онищук Я. Черняхівське поселення Глядки у верхів'ї Південного Бугу. – Л., 2004. – 60 с.

2005

Войнаровський В., Конопля В., Филипчук М. Лукаші. Багатошарова пам'ятка археології на Брідщині. – Л., 2005. – 112 с.

Войнаровський В. Сучасний стан та проблемність археологічного дослідження пам'яток римського часу Північної Буковини // МДАПВ. – Львів, 2005. – Вип. 9. – С. 174–193.

Войнаровський В. Черняхівське поселення Гряда біля Львова // Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України в 2004 р. Інформаційний бюлетень. – Львів, 2005. – С. 47–49.

2006

Войнаровський В. Охоронні археологічні роботи Чернівецького краєзнавчого музею на берегах Дністровського водосховища у 1980-х – на початку 90-х років // Музейний щорічник. 2004–2005. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – Вип. 3–4. – С. 163–170.

Войнаровський В. Поселення доби середньої бронзи Калинівка-II на Яворівщині (Львівська область) // МДАПВ. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 143–153.

Войнаровський В. Wandalowie. Strażnicy bursztynowego szlaku. – Lublin–Warszawa, 2004. – 376 s., ill. (рецензія) // МДАПВ. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 334–343.

Войнаровський В. Вапнярсько-чинбарські осередки черняхівської культури Українського Прикарпаття // Carpatica – Карпатика. Давня та середньовічна історія Карпато-Дунайського ареалу. – Ужгород, 2006. – Вип. 34. – С. 148–162.

2007

Войнаровський В. Чорнівка-I. Поселення IV–IX ст. на Буковині. – Чернівці: Зелена Буковина, 2007. – 166 с.

Войнаровський В. Другий сезон розкопок виробничого осередку черняхівської культури Гряда-I // Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України в 2005 р. Інформаційний бюлетень. – Львів, 2006. – С. 50–51.

Войнаровський В. Поховання чинбарів // Записки НТШ. – Л., 2007. – Т. ССLIII. – С. 440–466.

Войнаровський В., Терський С., Овчинніков О. Чинбарський спеціалізований комплекс XV–XVI ст. з розкопок на площі Старий Львів у Львові 1997 року // МДАПВ. – Львів, 2007. – Вип. 11. – С. 295–314.

Войнаровський В., Мацкевий Л. Нова пам'ятка середньовічного чинбарства на березі Полтви у Львові // МДАПВ. – Львів, 2007. – Вип. 11. – С. 358–366.

Войнаровський В. Рецензія на: Археологія давніх слов'ян. Дослідження і матеріали. – Київ: Наукова думка, 2004. – 336 с. // МДАПВ. – Львів, 2007. – Вип. 11. – С. 412–421.

2008

Войнаровський В. Верхнє Побужжя як Балто-Чорноморське роздоріжжя (I тис. н. е.) // МДАПВ. – Львів, 2008. – Вип. 12. – С. 170–181.

Войнаровський В. Пам'ятки V ст. Середнього Придністров'я // Старожитності Верхнього Придністров'я. Ювілейний збірник на честь 60-річчя Ю. М. Малєєва. – Київ: Стилос, 2008. – С. 25–26.

Войнаровський В. Маловідомі артефакти – хронологічні індикатори I тис. н. е. із Буковини та Галичини // Археологічні студії / Інститут археології НАНУ, Буковинський центр археологічних

досліджень при Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича. – Київ–Чернівці: Наші книги, 2008. – Вип. 3. – С. 98–117.

Войнаровський В. Грядя-І біля Львова в контексті історії краю пізньоримського часу // Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України в 2006 р. Інформаційний бюлетень. – Львів, 2008. – С. 42–44.

2009

Войнаровський В., Бугай П., Конопля В. Пам'ятки археології Комарева та Волиці (Сокальщина) / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Серія “Археологічні джерела Львівщини”. – Львів, “Логос”, 2009. – Вип. 4. – 171 с., 86 рис.

Войнаровський В. Сировинна база давнього чинбарства Східного Прикарпаття // Surowce naturalne w Karpatach oraz ich wykorzystanie w pradziejach i wczesnym średniowieczu. – Krosno, 2009. – С. 63–90.

Войнаровський В. Вичинка шкіри на землях Східного Прикарпаття за пізньолатенського часу – раннього середньовіччя: причини та рівні спеціалізації // Collectio Archaeologica Resoviensis. – Rzeszów, 2009. – Tom. XIV. – С. 41–67.

Войнаровський В. Вичинка шкіри на землях Східного Прикарпаття за пізньолатенського часу – раннього середньовіччя: причини та рівні спеціалізації // Archeologia barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. – Rzeszów, 2009. – S. 407–431.

2010

Войнаровський В., Войнаровський А. Вапнярство черняхівської культури: археологічне відображення та інтерпретація // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці, 2010. – Т. 9. – С. 9–40.

Войнаровський В. Керамічний комплекс виробничого поселення IV ст. н. е. Грядя І біля Львова // МДАПВ. – Львів, 2010. – Вип. 14. – С. 296–312.

Войнаровский В. Проблема культурной идентификации памятников III–V вв. н. э. типа Черепин (производственный комплекс Грядя I около Львова // Лесная и лесостепная зоны Восточной Европы в римское время и период Великого переселения народов. – Москва, 2010. – С. 65–85.

Войнаровський В. Вичинка шкіри ранньосередньовічним східнослов'янським населенням: домашнє заняття, громадське виробництво, ремесло // Актуальні проблеми археології. Тези Міжнародної наукової конференції на пошану І. С. Винокура. – Тернопіль: Астон, 2010. – С. 68–71.

Войнаровський В. Проблеми археологічного дослідження допоміжних ремесел черняхівської культури (вапнярство, вуглярство, дігтярство) // Збірка тез доповідей на Міжнародній науковій конференції “Черняхівська культура. Актуальні проблеми досліджень” (до 40-річчя археологічної експедиції КНПУ ім. М. П. Драгоманова) 15–17 жовтня 2010 р. – Київ, 2010. – С. 20–24.

2011

Войнаровський В., Войнаровський А. Грядя І. Виробничий осередок IV ст. н. е. поблизу Львова / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. – Луцьк, “Волинські старожитності”, 2011. – 184 с.

Войнаровський В. Допоміжні ремесла та промисли черняхівської культури: проблема археологічної ідентифікації // ОІУМ 2011. – Київ, 2011. – Вип. 1. – С. 121–136.

Войнаровський В. Вапнярство на галицьких землях IX–XV ст. // МДАПВ. – Львів, 2011. – Вип. 15. – С. 210–225.

2012

Войнаровський В., Бугай П., Конопля В. Пам'ятки археології Комарева та Волиці (Сокальщина). – Львів, 2012. – Вип. 2. Серія “Археологічні джерела Львівщини”. – 76 с.

Войнаровский В. Никитина и Буковинское Поднестровье: полевые штрихи к портрету ученого и человека // Г. Ф. Никитина. База данных погребального обряда черняховской культуры. – Москва, 2012. – С. 15–27.

Войнаровський В. Допоміжні ремесла й промисли населення Південно-Східної Європи I – початку II тисячоліття н. е., або Про “виробничий хіатус” в дослідженнях вітчизняних археологів // МДАПВ. – Львів, 2012. – Вип. 16. – С. 190–204.

2013

Войнаровський В. Добринівці I – чинбарський комплекс черняхівської культури на Буковині. – Львів, 2013. – 176 с.

Voïnarovskiy V. Wapiennictwo europejskiego Barbaricum w okresie rzymskim: artefakty, technologie, drogi translacji // Transkarpackie kontakty kulturowe w okresie lateńskim, rzymskim i wczesnym średniowieczu. – Krosno, 2013. – S. 149–184.

Войнаровський В. Античний Комарів на Дністрі: продовження досліджень // Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича Національної академії наук України в 2012 р. Інформаційний бюлетень. – Львів, 2013. – С. 55–58.

Войнаровський В. Комарів і Волиця від ранньозалізного віку до княжої доби // Комарів і Волиця. Історико-краєзнавчий нарис. – Львів, 2015. – С. 63–79.

2014

Войнаровський В. Промисли та допоміжні ремесла населення півдня Східної Європи у I–XIII ст. (археологічне відображення та інтерпретація). – Львів, 2014. – 438 с.

Войнаровський В. Давні вуглярство та дігтярство: технології, археологічні ознаки, ступінь спеціалізації // МДАПВ. – Львів, 2014. – Вип. 17. – С. 129–147.

Войнаровський В. Н., Румянцева О. С. Стекланые жетоны из Комарова: предмет римского импорта или “импорт идеи”? // КСИА РАН. – Москва, 2014. – Вып. 233. – С. 145–150.

Войнаровський В. М. Про деякі “недіагностичні” об’єкти з черняхівського поселення Комарів // Черняхівська культура: до 120-річчя з дня народження В. П. Петрова / ОІУМ. – Київ, 2014. – Вип. 4. – С. 14–22.

Войнаровський В. Поташництво як археологічний артефакт // Археологічні студії. – Чернівці–Київ, 2014. – Вип. 5. – С. 133–136.

Войнаровський В., Терський С. Зброя XI ст. з червоноградської ділянки р. Західний Буг // АДЛУ. – Львів, 2014. – С. 7–12.

2015

Войнаровський В. Промисли та допоміжні ремесла в соціально-економічному розвитку населення півдня Східної Європи I–XIII ст.: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра іст. наук. – Львів, 2015. – 39 с.

Войнаровський В. Комарів і Волиця від ранньозалізного віку до княжої доби // Комарів і Волиця. Історико-краєзнавчий нарис. – Львів, 2015. – С. 63–79.

2016

Войнаровський В. Вичинка шкіри: від домашнього заняття через громадське виробництво – до ремесла (на матеріалах ранньосередньовічних слов'янських поселень) // Археологія і давня історія України. – К.: ІА НАНУ, 2010. – Вип. 4. Актуальні проблеми археології України. – С. 121–136.

Войнаровський В. Про загальну типологію виробничих занять давнього населення // МДАПВ. – Львів, 2016. – Вип. 20. – С. 131–139.

Войнаровський В. Пам'яті В. М. Циглика (спогади, аналіз наукової діяльності, бібліографія) // МДАПВ. – Львів, 2016. – Вип. 20. – С. 11–14.

2017

Войнаровський В. Обробка кістки та кістяні вироби як індикатор рівня соціально-економічного розвитку населення України I тис. н. е. // Збірник праць на пошану Л. В. Вакуленко. – Київ, 2017. – С. 63–72.

*Стаття: надійшла до редакції 27.09.2018
прийнята до друку 16.10.2018*